C6236
Slovanska knjižnica Ljubljana
E 9004587

Naša Alzacija-Lorena.

Jadransko vprašanje ni še rešeno in kdo ve kdaj bo. Eno pa je gotovo, to je, da sedanja mirovna konferenca ni sposobna, rešiti ga na način, ki bi zadovoljil prizadeto prebivalstvo.

Mirovna konferenca ni sprejela predloga jugoslovanske delegacije, da se teritorijalni spor med Italijani in nami reši potom ljudskega glasovanja. Wilsonovi principi so bili dobri takrat, ko so Nemci vdrugič prodrli do Marne, ko se je avstro-ogrska armada nahajala na reki Piavi in ko so nemški podmorski čolni potapljali zavezniško brodovje.

Danes so ti principi pozabljeni in namesto njih so Lloyd George, Millerand in Nitti izvlekli iz prašnega diplomatskega arhiva zloglasni londonski pakt, ki bo v zgodovini veljal kot klasičen primer najostudnejše diplomatske kupčije med velikimi državami na račun enega malih narodov.

To veliko strašilo naj bi prisililo naš narod, da poklekne pred velikimi zapadnimi narodi in podpiše svojo smrtno obsodbo s tem, da se na korist Italiji za vedno odreče najvažnejšim pristaniščem na zapadni obali Adrije — Reki in Trstu.

Seveda, če bi predstavniki zapadno-evropskih držav imeli tudi moč, da naš narod vklenejo v one okove, ki so mu jih pripravili s carsko Rusijo vred v Londonu meseca aprila 1915., ne bi dolgo pomišljali to storiti, ne bi nam stavljali kompromisnih predlogov.

Toda nov duh, ki veje po svetu izza izbruha ruske revolucije, ne dovoljuje takih nasilstev.

Predsednik Wilson svari današnje gospodarje Evrope pred odločitvami, ki ne bi odgovarjale duhu časa in ki bi bile v preočitem nasprotju s pravico samoodločevanja narodov. Zahteva zato, da nam v jadranskem vprašanju ne nalagajo večjih žrtev, kakor jih je on sam od nas zahteval, ko je potegnil znano črto, ki naj bi ločila našo državo od Italije.

Ni dvoma, da bodo zapadno-evropski državniki morali računati s stališčem predsednika Wilsona, in da se bodo koncem koncev uklonili. Za naš narod pa je tudi meja, ki jo priporoča predsednik Wilson, nesprejemljiva. Za naš narod s to mejo jadransko vprašanje še ni rešeno.

Dokler ne bodo svobodni jugoslovanski državi priključeni vsi kraji, kjer naš narod živi v kompaktnih masah, ne bomo mogli mirovati, pa naj se zaroti proti nam ves svet. Saj je tudi do državnega ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev prišlo kljub temu, da so se vse velesile, ki so bile zapletene v svetovno vojno, izrekle proti temu ujedinjenju. Država Srbov, Hrvatov in Slovencev danes obstoja, ker je to zahteval narodnostni princip, ob katerem so se še vedno razbile vse stare diplomatske metode.

Ker je hotela za vedno onemogočiti jugoslovansko ujedinjenje, propadla je stara Avstro-Ogrska. Ker se ni ozirala na narodnostni princip, doživela je Nemčija v svetovni vojni sramoten poraz. To bi moral biti dovolj poučen zgled za vsako drugo državo.

Ko je leta 1871. Nemčija ugrabila Francoski proti volji prizadetega prebivalstva Alzacijo-Loreno, mislila je, da je te dve pokrajini za vedno priklenila nase. Ni pa preteklo pol stoletja, in mogočna Nemčija je morala pasti na kolena pred Francosko in ji vrniti ugrabljeni pokrajini. Tudi to bi moralo služiti v svarilo vsem, ki hočejo na našem narodu izvršiti sličen rop s tem, da hočejo s silo odtrgati od njega oni del, ki se nahaja onstran Wilsonove črte, dasi je ta del našega naroda ponovno in jasno izjavil, da noče pod italijansko gospodstvo.

Ako si današnji gospodarji Evrope v zadnjem trenotku ne premislijo, imeli bomo Jugoslovani po sklenjenem miru v našem Primorju in v slovenskem delu zapadne Koroške svojo Alzacijo-Loreno pod italijanskim jarmom, kakor jo je imela Francoska pod nemškim jarmom od leta 1871. pa do konca svetovne vojne. Kakor pa ni Francoska odnehala toliko časa, dokler ni prišla zopet v posest ugrabljenih ji pokrajin, tako tudi mi ne bomo odnehali tako dolgo, dokler ne bo štela svobodna jugoslovanska država med svojimi pokrajinami naše Primorje in slovenski del zapadne Koroške.

V zmislu Wilsonove črte bi imela pripasti Italiji vsa Goriška razen sodnega okraja Cerkno, sodni okraj Vipava od dežele Kranjske, Trst z okolico, vsa Istra razen otokov Krk in Čres ter sodnih okrajev Labin, Voloska in Podgrad z nekaterimi izpremembami na našo škodo. Od slovenske Koroške pri pripadlo nemški Avstriji, odnosno Italiji, brez ljudskega glasovanja vse ozemlje, ki leži zapadno ali severno plebiscitnega ozemlja.

1. Goriška in sodni okraj Vipava.

Med jezikovno mešanimi deželami, ki so pripadale bivši habsburški monarhiji, ni najti nobene druge, kjer bi bile tam živeče narodnosti teritorijalno tako strogo oddeljene druga od druge, kakor je to slučaj v bivši pokneženi grofiji Goriško-Gradiščanski. Edino le v mestu Gorici žive Italijani in Slovenci pomešani. Povsod drugod po deželi pa ni najti niti ene mešane naselbine. Slovenci so izključni prebivalci gorenje in srednje soške doline, idrijske in vipavske doline, goriške okolice, Brd in Krasa; Furlani in Italijani pa tvorijo prebivalstvo furlanske nižine ob dolnjem toku Soče.

Na škodo Italijanov, odnosno Furlanov, se posestno stanje tekom vekov ni nikjer izpremenilo. Krajevna imena ob jezikovni meji kažejo nasprotno, da smo Slovenci ob tej meji izgubili nekaj naselbin na Furlane, tako še v pretečenem stoletju Ločnik, nedaleč od Gorice, in Dolenje v Brdih.

V Gorici sami se je italijanski element naselil precej pozno. Prvi prebivalci Gorice so bili Slovenci, ki so ji dali tudi ime. Pozneje pa so goriški grofje in njihovi uslužbenci spravili do veljave nemški jezik. Šele v teku 17. stoletja so se priselili v Gorico v večjem številu trgovci in obrtniki iz Italije, in italijanski jezik je le polagoma izpodrinil nemščino v takozvanih boljših slojih. K temu je pripomogla zlasti tudi gimnazija oo. jezuitov, ki so se potem, ko so bili pričetkom 17. stoletja izgnani z ozemlja beneške republike, naselili v Gorici in vzgajali na omenjenem šolskem zavodu vso domačo inteligenco.

Med današnjimi goriškimi Italijani kar mrgoli slovenskih priimkov. To je tudi naravno, ker je šele leta 1892. politično društvo „Sloga“ s skromnim pričetkom položila temelj slovenskemu ljudskemu šolstvu za mestno prebivalstvo.

Osamosvojitev Slovencev v goriškem mestu pričenja pravzaprav šele leta 1897., ko so velike italijanske demonstracije o priliki državnozborskih volitev vzbudile silno ogorčenje po vsem slovenskem delu dežele. Z žilavo vztrajnostjo so takratni voditelji naroda šli na delo ter na eni strani z ustanovitvijo društva „Šolski dom“ zajezili vsako potujčevanje slovenskega prebivalstva v mestu, a na drugi strani organizirali bojkot proti italijanskim trgovcem in obrtnikom ter osnovali lastne gospodarske organizacije, ki so omogočile razvoj slovenske trgovine in obrti v mestu. Istočasno se je pričelo živahno društveno gibanje toliko v mestu kolikor na deželi.

Uspeh te osamosvojitve Slovencev v goriškem mestu je bil, da izkazuje ljudsko štetje od leta 1910. v mestu samem že 10.868 Slovencev (vštevši 78 Srbo-Hrvatov) proti 14.812 Italijanom, in da so pri mestnih občinskih volitvah spomladi leta 1914. Italijani zmagali samo še s pomočjo Nemcev.

Dočim je še koncem pretečenega stoletja slovenščina zavzemala le skromno mesto na goriški gimnaziji in na ženskem učiteljišču, ter je na realki število slovenskih dijakov izginjalo pred onim njihovih italijanskih tovarišev, so voditelji goriških Slovencev dosegli, da se je v zadnjih letih pred vojno otvorila v Gorici samostojna slovenska gimnazija ter da se je tja prenesel tudi slovenski oddelek prejšnjega moškega učiteljišča v Kopru. Število slovenskih dijakov na državni realki pa je narastlo tako, da so bili v večini tudi na tem zavodu.

Da ni prišlo do svetovne vojne, imela bi danes Gorica po večini slovenski mestni svet, in bi tudi nemška pomoč pri volitvah Italijanom nič ne zalegla. To bi bilo tudi povsem prirodno, ker je mesto Gorica gospodarsko, kulturno, politično in socijalno središče goriških Slovencev, dočim imajo Furlani tako središče v Gradišču. Zastopniki furlanske ljudske stranke, ki so imeli in imajo še danes med furlanskim prebivalstvom vso zaslombo, so vedno tudi z dejanji kazali, da jim ni do italijanstva Gorice. Njihovemu prizadevanju se je posrečilo, da se je italijansko moško učiteljišče otvorilo v Gradišču in ne v Gorici, in ravnotako so zahtevali, da se tudi italijanska gimnazija preseli v Gradišče. To jim ni uspelo zaradi silnega odpora italijanske liberalne stranke.

Vsled svetovne vojne se je Italijanom posrečilo zaustaviti s silo prirodni proces, ki je imel napraviti iz Gorice slovensko mesto.

V pomoč jim prihaja dejstvo, da je velik del Goriške vsled vojnih operacij silno trpel in da so prej tako cvetoči kraji goriške okolice skoraj popolnoma porušeni in opustošeni. Po vsej bivši soški fronti je uničen sad dolgoletnega truda ter izredno marljivega kulturnega in gospodarskega dela. Tisoči beguncev se še nahajajo v Jugoslaviji, ker se ne morejo povrniti na porušene domove. Dočim je pred vojno izhajalo v Gorici 12 slovenskih časopisov in revij (italijanskih samo 7), je danes edini list goriških Slovencev tednik „Goriška Straža“. Od okoli 500 narodnih društev, ki jih je štela Goriška pred vojno, se je do danes šele majhen del mogel obnoviti, deloma ker „kulturni“ Italijani delajo društvom vse mogoče ovire, deloma ker je njihov inventar uničen in ker so porušeni njihovi prostori. Knjige, ki so bile last številnih knjižnic po vsej deželi, so raznesli ali uničili italijanski vojaki.

Povsod bo treba začeti iznova, da se vzpostavi vse ono, kar se je bilo zgradilo s toliko vnemo v zadnjih desetletjih pred vojno. Edino kar ni vojna uničila, to je silna narodna zavest prebivalstva. To pa nam je zadostna garancija, da Italijani ne bodo uspeli s svojimi raznarodovalnimi načrti.

Po ljudskem štetju iz leta 1910. je slovenski del Goriške (z mestom Gorico vred) štel 153.469 Slovencev poleg 15.810 Italijanov.

Po Wilsonovi črti bi pripadel Jugoslaviji sodni okraj Cerkno z 8132 slovenskimi prebivalci, zato pa bi morala žrtvovati Kranjska Italiji sodni okraj Vipavo s približno 12.000 dušami. Na ta način bi nam Italija ugrabila na tej strani skoro 158.000 naših ljudi.

Po svoji zemljepisni legi tvori sodni okraj Vipava z goriškim delom Vipavske doline eno celoto in se zato tudi v gospodarskem pogledu od njega ne razlikuje. Vsled tega ni potreba posebej o njem govoriti.

Preko Goriške vodi pot k Trstu, torej najbližja pot iz slovenskih krajev k morju. V tem oziru je posest Goriške za ostale slovenske kraje neprecenljive vrednosti. V slučaju, da bi se Goriška priključila Jugoslaviji, bi šel tudi ves trgovski promet iz Nemške Avstrije, Češke in Galicije v smeri Trsta preko naših krajev. Pa ne glede na to, ni niti za Goriško samo niti za Jugoslavijo z gospodarskega stališča vseeno, ali se priključi k naši državi ali k Italiji. Vse, kar se na Goriškem pridela, vino, južno sadje in zgodnji pridelki, bi se zlasti v severnih krajih Jugoslavije z lahkoto prodalo, dočim ima Italija enakih produktov v izobilju. Ker so troški pridelovanja na Goriškem mnogo višji nego v Italiji, goriški poljedelec pod Italijo tudi ne bo mogel dolgo vzdržati konkurence, ako bo odtrgan od svojega prirodnega tržišča, to je od ostalih slovenskih krajev.

2. Istra.

Druga pokrajina, ki spada k jugoslovanskemu ozemlju po svoji zemljepisni legi, po narodnosti velike večine prebivalstva in po svojih gospodarskih interesih, a jo tudi Wilsonova črta prepušča razen vzhodnega dela Italiji, je Istra. Zaradi žalostnih razmer, v katerih je naše prebivalstvo tam živelo pod avstrijskim gospodstvom, naš narod nazivlje to pokrajino *tužno* Istro.

V razliki z Goriško žive v Istri Italijani ponajveč kot neznatni jezikovni otoki, posejani po raznih mestih in mestecih, skoro po vsej deželi, zlasti pa vzdolž zapadne obali. Avstrijska ustava, ki je do uvedbe splošne in enake volilne pravice omogočala peščici veleposestnikov in bogatejšim slojem v mestih in na deželi, da so bili absolutni gospodarji v deželnih upravah, je v Istri slovensko prebivalstvo izključila vse do leta 1908. od vsakega vpliva v deželnem odboru. Vsa deželna avtonomna oblast je bila v rokah italijanskih „signorov“, ki so tiščali ogromno večino prebivalstva k tlom. Razen Galicije ni bilo v vsej Avstro-Ogrski nobene dežele, kjer bi se bila tako zanemarjala ljudsko-šolska izobrazba v materinem jeziku, kjer bi se bila godila taka nasilstva pri volitvah, kjer bi tako cvetelo oderuštvo in kjer bi bil kmet tako brezpraven, kakor v Istri. V mnogih občinah je peščica italijanskih „signorov“ s pomočjo vlade in deželnega odbora vladala tisočem našega prebivalstva. Še koncem pretečenega stoletja je bilo v Istri okoli 15.000 šoloobveznih otrok brez šolskega pouka. Najgrše volilne sleparije in najhujša nasilstva so se izvrševala pred očmi in ob odobravanju vladnih komisarjev na korist italijanske liberalne stranke. A še po izvolitvi hrvatski in slovenski deželni poslanci niso bili varni svojega življenja, ako so hoteli vršiti svojo poslaniško dolžnost.

Šele leta 1907. je naš narod v Istri mogel izpregovoriti pri volitvah na podlagi splošne in enake volilne pravice. Takrat pa je izpregovoril tako, da se je na mah razpršila bajka o italijanstvu Istre v prazen nič. Italijanska liberalna gospoda v Istri je nato postala mehkejša in je ponudila zastopnikom našega naroda kompromis za volitve v deželni zbor. Tak kompromis se je tudi sklenil leta 1908.

Karta, ki predstavlja novo formirane volilne okraje, dokazuje, da Italijani v Istri nikjer ne stanujejo kompaktno. Da bi pa vsaj deloma opravičili svoje zahteve po nadvladi v deželni upravi, so se sklicevali na reakcijonarno stališče avstrijske vlade, ki ni hotela nič vedeti o odpravi kurij, ter so vrhutega zbrali po vsej Istri one vasi, v katerih naši ljudje še niso dovolj zavedni in so jih z nekaterimi italijanskimi ali poitalijančenimi kmetskimi naselbinami združili v en kmetski volilni okraj. V splošni kuriji pa so dali 35.000 italijanskim in našim nezavednim volilcem ravno toliko poslancev, kolikor 62.000 zavednim slovanskim volilcem. Kljub temu je pa tudi ta kompromis pomenil velik napredek, ker je bilo to prvič, da so istrski Italijani priznali pred svetom, da je masa naroda v Istri slovanska, in da je treba s to maso računati.

Ako odračunamo italijanska gnezda vzdolž zapadne istrske obali in zlasti mesto Pulj, je italijanstvo Istre na sredi votlo, okoli ga pa nič ni.

Preden ga je Avstro-Ogrska izbrala za svoje vojno pristanišče, je bil Pulj neznatno mestece z nekaj nad 1000 prebivalci. Ljudsko štetje od leta 1910. pa izkazuje v mestu samem 58.562 duš, med temi 8244 inozemcev. Po narodnosti navaja isto ljudsko štetje v mestu 26.816 Italijanov, 12.804 Jugoslovane in 9064 Nemcev. Po razsulu Avstro-Ogrske je Pulj obsojen na brzo propadanje, ker niti za Italijo ni izdaleka one važnosti kot vojno pristanišče, kakor je bil za Avstro-Ogrsko, niti bi mogla Jugoslavija, ako bi ga dobila v roke, vzdrževati v Pulju ves dosedanji vojni aparat. Proces propadanja tega mesta je pričel že z vso silo. V zadnjem času smo čitali v časopisih, da šteje že sedaj samo še 32.000 prebivalcev.

Ostala istrska mesta in mesteca, razen hrvatskega Pazina ter Voloske-Opatije, ki pa se nahaja tostran Wilsonove črte, niso sposobna za razvoj.

Ako obvelja Wilsonova črta v celoti, pripadel bi Jugoslaviji del Istre s približno 95.000 prebivalci. Najbrže pa bodo Italijani dosegli korekturo te črte okoli Labina, tako da bo znašalo dejansko število Istranov, ki ne pridejo pod Italijo, samo približno 85.000 duš.

Na ta način bi, ako vzamemo za podlago ljudsko štetje leta 1910., Italija dobila z Istro okoli 146.000 Jugoslovanov in 141.000 Italijanov. Stvar pa zadobi povsem drugo lice, ako pomislimo, da so italijanski komisarji pri ravno omenjenem ljudskem štetju vpisali v zapadni in srednji Istri nad 40.000 Hrvatov in Slovencev za Italijane, in da je italijanski element koncentriran skoro ves v istrskih mestecih na zapadni obali in v Pulju. Kmetsko prebivalstvo je skoro izključno jugoslovanske narodnosti. Od 4955 km^2 istrske površine je samo okoli 600 km^2 v rokah italijanskega prebivalstva.

V gospodarskem pogledu je Istra povsem navezana na svoje jugoslovansko zaledje. Njena tla so le malo rodovitna, razen v zapadnih delih. Itak siromašni njeni prebivalci bodo, priklopljeni Italiji, morali gospodarsko popolnoma propasti, ker je vino skoro edini istrski izvozni produkt, a tega v Italijo pač ne bodo mogli izvažati. Kraji ob morju žive poleg tega od ribolova. Priključenje k Italiji bo imelo v tem oziru samo eno posledico, to je, da bodo ribiči z zapadne jadranske obali odtrgali istrskim ribičem še ta košček kruha.

Izseljevanje, ki je že pred vojno zavzemalo precejšnje dimenzije, se bo pod Italijo le še stopnjevalo. Istra v italijanskih rokah bi samo še izdatno povečala itak ogromno število onih italijanskih podanikov, ki morajo po svetu s trebuhom za kruhom, dočim bi v jugoslovanskih rokah mogla dati doma svojemu prebivalstvu zaslužek in hrano.

3. Trst.

Če bi bil Trst kaka dežela z italijanskim prebivalstvom, gotovo ne bi tvoril predmet spora med nami in Italijani, ker smo Jugoslovani v svojem prirojenem čutu pravičnosti daleč od tega, da bi zahtevali zase nekaj, kar je tuje.

Toda Trst ni nikaka dežela, ampak mesto, čigar površina (brez slovenske okolice) znaša komaj 10 (reči: deset) km^2. In to mesto je obkoljeno od vseh strani od slovenskega prebivalstva, in slovensko je njegovo zaledje gori do slovensko-nemške jezikovne meje.

Seveda Slovenci *sami* nismo v položaju, da bi vzdržali Trst na oni višini, na kateri se je nahajal pod pokojno Avstrijo, ker Trst kot trgovsko pristanišče ni namenjen le slovenskemu ozemlju, ampak vsem pokrajinam, ki so tvorile avstrijsko polovico habsburške monarhije. Vendar smo Slovenci v prvi vrsti interesirani na Trstu, ker se nahaja na naših tleh, in ker tvori naš edini izhod na morje. Italija pa nima na Trstu prav nobenega gospodarskega interesa, ako ne tega, da dvigne Benetke s tem, da upropasti Trst. Že danes se čujejo pritožbe, da Italija protežira Benetke na škodo Trsta.

Po ljudskem štetju iz leta 1910. smo Slovenci in Jugoslovani sploh na tržaškem teritoriju v manjšini. Našteli so nas samo 59.319 proti 118.959 Italijanom. Pri zadnjih državnozborskih volitvah pa je razmerje oddanih glasov znašalo 43 % za slovenske in 57 % za italijanske kandidate. Poleg domačega prebivalstva je bilo leta 1910. na tržaškem ozemlju tudi 38.597 tujih, največ italijanskih, podanikov. Danes je seveda število privandrancev iz Italije v Trstu vsaj tako veliko kakor pred vojno.

Da vzdrže Trst na sedanji višini, se Italijani trudijo utrditi stalne trgovske zveze z Nemško Avstrijo in Češko. V to svrho jim služi že obstoječa železniška zveza Trst-Videm-Pontabelj-Trbiž. Nameravajo pa zgraditi še progo Sv. Lucija-Predil-Trbiž.

Dokler reško pristanišče ne bo odprto rednemu prometu, je mogoče, da se posreči Italijanom obvarovati Trst pred propadanjem. Ko pa bodo vzpostavljene na Reki normalne razmere, in ko pojde d'Annunzio izlepa ali zgrda zopet med pesnike, je povsem gotovo, da bo Trst nehal biti pod Italijo važno trgovsko pristanišče. Čaka ga ista usoda kakor Pulj.

Zavezniki s predsednikom Wilsonom vred nam odrekajo Goriško in Istro v glavnem zaradi Trsta, češ, v Trstu je italijanski element v izdatni večini. Kmalu pa bodo uvideli, da so vprašanje prijeli ravno narobe v roke. Trst spada k svojemu zaledju, to je v prvi vrsti k slovenskim krajem, s katerimi je združen po svoji zemljepisni legi. Ker pa ti kraji sami zase ne tvorijo zadostnega zaledja, potrebuje Trst trgovskih zvez z vsem ozemljem bivše Cislajtanije. To ozemlje pa ima direktno zvezo s Trstom samo preko slovenskih krajev. Zaradi Trsta nam zavezniki odrekajo tudi zapadni del slovenske Koroške, da se tako more umetno vzdržati železniška zveza med Trstom, Nemško Avstrijo, Češko in Galicijo. Vendar vse te zveze ne bodo nič pomagale, ako se vzpostavijo normalne razmere na Reki, ker bodo zveze z Reko in bivšimi deli Cislajtanije preko Slovenije in Hrvatske direktnejše in prikladnejše. Posledica tega bo, da bo Trst začel propadati in z njim tudi njegovo italijanstvo.

Stebra primorskega italijanstva Trst in Pulj, zaradi katerih so zavezniki s predsednikom Wilsonom vred smatrali za potrebno kršiti načelo samoodločbe narodov, se bosta tako s priključenjem k Italiji v doglednem času popolnoma omajala, in to tem hitreje, čim krepkeje bomo tudi od naše strani k temu pripomogli.

4. Slovenski del zapadne Koroške.

Tudi glede slovenskega dela zapadne Koroške se je mirovna konferenca odločila kršiti princip narodnosti, odnosno samoodločbe narodov, samo zaradi tega, da bo preko Trbiža in Beljaka omogočena direktna zveza med Nemško Avstrijo na eni strani in Italijo, odnosno v posesti Italije se nahajajočim Trstom, na drugi strani.

Vrhutega je bilo treba izročiti Italiji trbižko kotlino, h kateri spada tudi kranjska občina Bela peč, da bodo zamogle njene čete stalno ogrožati Savsko dolino.

Slovenski del zapadne Koroške sta si razdelili Italija in Nemška Avstrija. Sem spadata sodna okraja Trbiž in Podklošter v vsem svojem obsegu, slovenski del sodnega okraja Šmohor ter deli sodnih okrajev Rožek in Beljak.

Odvisno je od rešitve našega Primorja izpod italijanskega gospodstva, ali se ti naši koroški kraji kdaj vrnejo k materi-zemlji.

Zaključek.

Odkar je bila uvedena splošna in enaka volilna pravica za volitve v državni zbor, prisostvovali smo med našim narodom v Primorju nad vse živahnemu narodnemu, političnemu, kulturnemu in socijalnemu gibanju. Italijanska liberalna stranka, nositeljica italijanske iredentistične ideje, je opirala svoj obstanek samo še na zastarele volilne rede, ki so veljali za volitve v deželne zbore in občinske svete. Vedno naraščajoča moč demokratične ideje obetala pa je pomesti v kratkem s temi preostanki iz takozvane liberalne ere.

Na Goriškem se je že pripravljala pot razdelitvi interesnih sfer med Slovenci in Furlani. Z orjaškimi koraki se je tamošnje slovensko prebivalstvo približevalo trenutku, ko bi imelo postati sam svoj gospodar v lastni hiši. Popoln sporazum s furlanskim prebivalstvom, ki samo ni moglo nikdar trpeti Italijanov in jih tudi danes ne mara ter bi se iz gospodarskih razlogov rado priključilo Jugoslaviji, je bil vprašanje neznatnega števila let.

V Istri so se otvarjale leto za letom številne narodne šole, da se popravi ono, kar se je zamudilo v dobi neomejenega gospodstva italijanske liberalne oligarhije. Domača narodna inteligenca, ki je prej skoraj ni bilo, se je rapidno množila. Kmetsko prebivalstvo se je osamosvojalo od italijanskih oderuhov. Veleposestva, last maloštevilnih „signorov“, so prehajala v roke onih, ki so jih obdelovali. Izgledalo je, kakor da je prav blizu dan, ko bo tudi v tužni Istri naš človek po tolikih stoletjih trpljenja in izkoriščevanja od strani tujcev, postal sam svoj gospodar.

V Trstu, kjer so naše šole in naša narodna društva popolnoma zajezila potujčevanje, je naše prebivalstvo želo uspeh za uspehom na vseh poljih javnega življenja. Tudi v tem „najbolj italijanskem“ mestu se je našemu elementu obetala sijajna bodočnost.

Svetovna vojna je zaustavila ta zmagonosni pohod naših Primorcev.

Sovražnik od severa je mislil, da je prišel zanj trenotek, da dovrši svoje germanizatorno delo s tem, da z enim samim mahom uniči vsako stremljenje slovenskega naroda po osamosvojitvi. Ta načrt se je izjalovil: razpadla je Avstro-Ogrska, največja sovražnica našega naroda. Zla usoda pa je hotela, da se je pridružila sovražnikom nemštva prejšnja njegova zaveznica Italija, in da je našla pri državah Trojnega Sporazuma v kritičnem trenotku poslušna ušesa za svoje protijugoslovanske načrte. Izgovorila si je od njih na zapadni obali Jadrana in na jadranskih otokih toliko ozemlja, da bi lahko sama nemoteno gospodarila na Jadranskem morju, gospodarski obvladala ves Balkan in poljubno ovirala vsak razvoj jugoslovanskih plemen, v prvi vrsti nas Slovencev. Vsled določb premirja, sklenjenega med bivšim avstro-ogrskim vrhovnim armadnim poveljstvom in med zastopniki antantnih držav in Zedinjenih držav Severne Amerike je Italija zasedla vse kraje, ki si jih je bila izgovorila v Londonu meseca aprila 1915. Zasedla je zraven tega še Reko in več drugih važnih točk. Prišla je tja kot prijateljica, takoj potem pa je uvedla proti našim ljudem nečuveno strahovlado po nemškem vzorcu. Vse one strahovite metode, ki jih je ves kulturni svet obsojal, ko so se jih posluževali Nemci, so doživele drugo izdajo v naših krajih ob Jadranu v če mogoče še v hujši obliki.

Zla usoda je hotela, da naš narod ob Jadranu mora v italijanski sužnosti krvavo plačevati svobodo svojih severnih bratov. Nikdo ga ne vpraša po njegovem mnenju, nikdo neče čuti njegovih obupnih klicev po pomoči in odrešitvi. V Parizu mečejo v koš vse pritožbe proti barbarskemu početju italijanskih oblasti. „Velesila“ Italija ne dopušča, da bi kdo kritiziral njeno nasilno postopanje. Ne dopušča pa tudi, da bi se narod vprašal, ali je zadovoljen z njenim režimom; kajti kakor stvari stoje, izjavila bi se tudi ogromna večina italijanskega naroda v Primorju proti njej. Italijansko prebivalstvo v istrskih mestih in mestecih, v Trstu, v Gorici, in furlansko prebivalstvo ob dolenjem toku Soče namreč dobro ve, da mu pod Italijo grozi gospodarski pogin.

Italija se bo v doglednem času sama prepričala, da je nekaterim iredentskim kričačem na ljubo ustvarila povsem nenaraven položaj s tem, da je odtrgala naše Primorje od njegovega zaledja, in da je onemogočila obstanek v Trstu in drugih primorskih mestih ravno onim, ki jih je mislila „odrešiti“ z zasužnjenjem stotisočev jugoslovanskega prebivalstva.

Narod v svobodni Jugoslaviji pa bo stal neomajno na straži, dokler ne pride trenutek, ko bo lahko podal roko svojim zasužnjenim bratom in jih rešil tujega gospodstva.

Kakor je Francoska iztrgala Alzacijo-Loreno iz rok mogočne Nemčije, bo tudi jugoslovanski narod v danem trenutku iztrgal naše Primorje in slovenski del zapadne Koroške iz rok zavratne Italije.